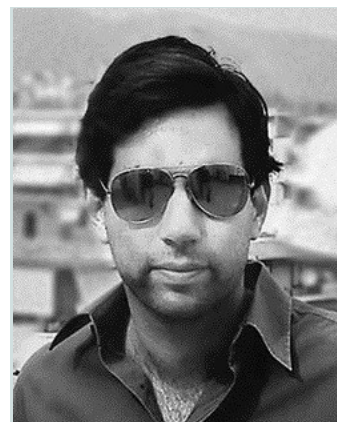

ΣΥΜΦΩΝΟ RIBBENTROP-ΜΟΛΟΤΟΦ (1939): Η ΑΙΝΙΓΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΝΑΖΙΣΤΙΚΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο παρόν άρθρο εξετάζονται τα γεγονότα και οι αιτίες που οδήγησαν τις δύο αντίπαλες ισχυρές δυνάμεις της ναζιστικής Γερμανίας και της Σοβιετικής Ένωσης να συνάψουν συμφωνία και να συνεργαστούν στις αρχές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Την επαύριο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και καθόλη τη διάρκεια του Μεσοπολέμου η Ευρώπη χωρίστηκε δύο μέρη. Από τη μία πλευρά ήταν οι χώρες που ήθελαν τη διατήρηση του εδαφικού status quo (Αγγλία, Γαλλία, Η.Π.Α.), όπως είχε καθοριστεί με τις τέσσερις συνθήκες, με τις οποίες έληξε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (Βερσαλλιών, Αγίου Γερμανού, Σεβρών και Νειγύ). Από την άλλη, ήταν οι χώρες που ήθελαν την αναθεώρηση του (Γερμανία, Σοβιετική Ένωση, Ιταλία, Ουγγαρία, Βουλγαρία, Τουρκία). Η αμοιβαία εχθρότητα τόσο της Γερμανίας όσο και της Σοβιετικής Ένωσης απέναντι στο σύστημα που είχαν εγκαθιδρύσει οι νικήτριες χώρες της Αντάντ², οδήγησε στη σύναψη της γερμανοσοβιετικής Συνθήκης του Ραπάλλο το 1922. Μετά τη Συμφωνία του Μονάχου το 1938 ο Χίτλερ σχεδίαζε να εισβάλλει στην Πολωνία και στη συνέχεια να εισβάλλει στις χώρες της δυτικής Ευρώπης. Για το λόγο αυτό χρειαζόταν ηρεμία στα ανατολικά του σύνορα και δεν ήθελε το άνοιγμα ενός καινούργιου μετώπου με τη Σοβιετική Ένωση, όπως είχε γίνει με τη Γερμανία στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο Χίτλερ σχεδίαζε να εισβάλλει στη Σοβιετική Ρωσία, με βάση το δόγμα του Lebensraum (ζωτικός χώρος), προκειμένου να κυριαρχήσει στην ανατολική Ευρώπη, όταν θα είχε ολοκληρώσει την κατάκτηση της δυτικής Ευρώπης. Ο Στάλιν από την άλλη, επιδίωκε να ανακαταλάβει τα εδάφη που είχε χάσει η Ρωσική Αυτοκρατορία μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αρχικά, ήταν σε συνεννόηση με τις δυτικές δυνάμεις εναντίον της εθνικοσοσιαλιστικής Γερμανίας. Μετά όμως από τον αποκλεισμό της Ε.Σ.Σ.Δ. από τη Συμφωνία του Μονάχου, η πολιτική του μεταστράφηκε και επιδίωξε να έρθει σε επαφή με τη ναζιστική Γερμανία. Συγκεκριμένα, ο Στάλιν διέβλεψε ότι μπορούσε να αποκομίσει περισσότερα εδαφικά κέρδη, αν ερχόταν σε συμφωνία με τη Γερμανία. Για το λόγο αυτό συνάφθηκε το γερμανοσοβιετικό Σύμφωνο μη επίθεσης γνωστό και ως Σύμφωνο Ρίμπεντροπ-Μολοτοφ στη Μόσχα (23 Αυγούστου 1939). Με βάση αυτό η κεντρική και ανατολική Ευρώπη χωρίστηκαν σε ζώνες επιρροής μεταξύ της Γερμανίας και της Σοβιετικής Ένωσης. Επίσης, συμφωνήθηκε να εισβάλλουν από κοινού στην Πολωνία και να τη μοιράσουν μεταξύ τους. Η παραπάνω συμφωνία άνοιξε την αυλαία του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, καθώς η Γερμανία εισέβαλλε στην Πολωνία την 1η Σεπτεμβρίου του 1939 και η Σοβιετική Ένωση στις 17 Σεπτεμβρίου του 1939. Τελικά, η Σοβιετική Ένωση επωφελήθηκε από τη συμφωνία γιατί, επέκτεινε τα σύνορα της σχεδόν στα όρια της πρώην Ρωσικής Αυτοκρατορίας κατακτώντας τα τρία βαλτικά κράτη (Λεττονία, Εσθονία, Λιθουανία), την ανατολική Πολωνία, τη Μπουκοβίνα και τη Βεσσαραβία της Ρουμανίας. Η συνεννόηση όμως των δύο αυτών δυνάμεων είχε προσωρινό χαρακτήρα. Οι ιδεολογικές διαφορές των αντίστοιχων πολιτικών τους συστημάτων, οι διαφορές τους ως προς τις ζώνες επιρροής και τον διαμοιρασμό των ευρωπαϊκών εδαφών, καθώς και τα σχέδια του Χίτλερ να εισβάλλει στη Ρωσία τις οδήγησε στη σύγκρουση. Η ισχύς του γερμανοσοβιετικού Συμφώνου έληξε με την εισβολή της ναζιστικής Γερμανίας στη Ρωσία στις 22 Ιουνίου του 1941 (Επιχείρηση Μπαρμπαρόσα).

Νίκος Γάτος¹

Πολιτικός
Επιστήμονας και
Ιστορικός Ερευνητής.
Γεννήθηκε το 1988 και
ζει στην Αθήνα. Είναι
πτυχιούχος του
τμήματος Πολιτικής
Επιστήμης και
Ιστορίας του Παντείου
Πανεπιστημίου.
«Ιστορική Έρευνα,
Διδακτική και Νέες
Τεχνολογίες» είναι το
αντικείμενο των
Μεταπτυχιακών του
σπουδών (MSc) στο
Ιόνιο Πανεπιστήμιο και
έχει ασχοληθεί με
θέματα που αφορούν
την Ευρωπαϊκή
Ιστορία.

Τα αίτια της συνεργασίας μεταξύ Γερμανίας και Σοβιετικής Ένωσης

Η τιτάνια σύγκρουση ανάμεσα τις δυνάμεις της Βέρμαχτ (Wehrmacht) και του Κόκκινου Στρατού σημάδεψαν την ιστορία το πρώτο μισό του 20ού αιώνα. Ένα από τα λιγότερα γνωστά κεφάλαια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου είναι ότι η Σοβιετική Ένωση υπήρξε σύμμαχος της εθνικοσοσιαλιστικής Γερμανίας κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων χρόνων του πολέμου από τις 23 Αυγούστου του 1939 έως στις 22 Ιουνίου του 1941, όταν η τελευταία εισέβαλε στη Ρωσία. Το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου είχε ως αποτέλεσμα την κατάρρευση των τεσσάρων αυτοκρατοριών (της Γερμανικής, της Αυστροουγγρικής, της Ρωσικής και της Οθωμανικής) και τη νίκη των συμμαχικών δημοκρατικών κρατών, που αποτελούσαν το στρατόπεδο της Αντάντ. Στα εδάφη των διαλυμένων αυτοκρατοριών σχηματίστηκαν νέα κράτη στην Ευρώπη σύμφωνα με την αρχή της αυτοδιάθεσης των εθνοτήτων. Ωστόσο, αυτή η γεωπολιτική μεταβολή δημιούργησε συναισθήματα πικρίας και τάσεις αναθεωρητισμού στη Γερμανία και στη Σοβιετική Ρωσία, οι οποίες ήταν μεν μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, αλλά ανήκαν στο στρατόπεδο των ηττημένων. Η Γερμανία έχασε πολλά εδάφη, τις αποικίες της και πολλοί γερμανικοί πληθυσμοί εντάχθηκαν ως μειονότητες στα νεοσύστατα κράτη της ανατολικής Ευρώπης, όπως της Πολωνίας και της Τσεχοσλοβακίας. Αυτό είχε ως συνέπεια, η Γερμανία ήδη από τα χρόνια της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, να επιδιώκει την αναθεώρηση της Συνθήκης των Βερσαλλιών (28 Ιουνίου του 1919), κάτι που κορυφώθηκε με την άνοδο του εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος στην εξουσία υπό τον Αδόλφο Χίτλερ στις 30 Ιανουαρίου του 1933. (Berstein Serge & Milza Pierre, τ.Β', σσ.277-280, Snyder Timothy, 2017,σ.29). Από την άλλη πλευρά, η Σοβιετική Ρωσία επιδίωκε την ανακατάληψη των εδαφών των χωρών της ανατολικής Ευρώπης, που πρώτα ανήκαν στη Ρωσική Αυτοκρατορία και τα έχασε με την υπογραφή της Συνθήκης του Μπρεστ-Λιτόφσκ στις 3 Μαρτίου του 1918, όταν ηττήθηκε από τις Κεντρικές Δυνάμεις στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο (Snyder T., 2017, σ.28, Berstein S. & Milza P., τ.Β', σ.273).

Κατά συνέπεια, κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, τόσο η Γερμανία όσο και η Σοβιετική Ένωση είχαν τους ίδιους στόχους στην εξωτερική τους πολιτική, πέρα από τις ιδεολογικές διαφορές των πολιτικών τους συστημάτων. Συγκεκριμένα, σκόπευαν στην αναθεώρηση της μεταπολεμικής τάξης πραγμάτων, ιδιαίτερα εις βάρος της υπέρμετρα ωφελημένης κατά αυτούς Πολωνίας. Τη δεκαετία του 1920 οι δύο χώρες επιθυμούσαν να σπάσουν το φράγμα της διεθνούς απομόνωσης τους, ενώ οι εμπορικές τους συναλλαγές σημείωσαν σημαντική αύξηση. Οι κοινές ανησυχίες της Γερμανίας και της Σοβιετικής Ένωσης μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο απέναντι στα δυτικά κράτη και η αμοιβαία εχθρότητα τους ενάντια στην Πολωνία, τις οδήγησαν στην υπογραφή τον Μάιο του 1921 μιας Συνθήκης, σύμφωνα με την οποία η Γερμανία αναγνώρισε το κομμουνιστικό καθεστώς ως τη μόνη νόμιμη κυβέρνηση της Ρωσίας και ανέστειλε τις σχέσεις της με όλες τις ομάδες των Λευκών Ρώσων εθνικιστών, που εξακολουθούσαν να διεκδικούν την εξουσία. Η συμφωνία αυτή προετοίμασε το έδαφος για τη μελλοντική συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών. Στη συνέχεια, οι δύο χώρες υπέγραψαν στις 16 Απριλίου του 1922 τη Συνθήκη του Ραπάλλο (στην ομώνυμη ιταλική κωμόπολη κοντά στην Γένοβα). Η Συνθήκη υπογράφηκε στο περιθώριο της Συνδιάσκεψης της Γένοβας (10 Απριλίου -19 Μαΐου 1922) κατά την οποία αντιπρόσωποι από 34 κράτη προσπάθησαν να αποκαταστήσουν τις εμπορικές και οικονομικές σχέσεις μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, που είχαν αποδομηθεί κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Τη Γερμανία (υπό το καθεστώς της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης) εκπροσώπησε ο υπουργός Εξωτερικών Βάλτερ Ράτεναου (Walther Rathenau) και τη Σοβιετική Ένωση ο Λαϊκός Επίτροπος Εξωτερικών Υποθέσεων (Υπουργός Εξωτερικών) Γκεόργκι Τσιτσέριν (Georgi Chicherin). Σύμφωνα με τα άρθρα της συνθήκης τα δύο κράτη συμφώνησαν να αποκαταστήσουν τις διπλωματικές τους σχέσεις και «να συνεργαστούν στα πλαίσια αμοιβαίας καλής θέλησης, ώστε να καλύψουν τις οικονομικές ανάγκες των δύο χωρών» (Mueller H. Gordon, 1976, σσ. 109-117). Επιπρόσθετα, οι δύο χώρες αποκήρυξαν τις εδαφικές και οικονομικές αξιώσεις που είχαν η μία εναντίον της άλλης, συμφώνησαν να παραιτηθούν από τα μεταξύ τους χρέη και υπέγραψαν μια οικονομική συμφωνία με βάση την οποία θα ενισχύονταν οι μεταξύ τους εμπορικές συναλλαγές. Ακολούθησε ένα μυστικό παράρτημα που υπογράφηκε στις 29 Ιουλίου του 1922 με το οποίο εγκαινιάστηκε η στρατιωτική συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών, την οποία όμως αρνήθηκαν δημοσίως. Ο αρχηγός του κρυφού γερμανικού Γενικού Επιτελείου (γερμανικά: Truppenamt-Γραφείο Στρατευμάτων) υποστράτηγος Ότο Χάσσε (Otto Hasse) ταξίδεψε στη Μόσχα το 1923 για να διαπραγματευτεί περαιτέρω τους όρους. Σύμφωνα με το παραπάνω παράρτημα η Ε.Σ.Σ.Δ. θα επέτρεπε στον αφοπλισμένο γερμανικό στρατό (Reichswehr)³ να εκπαιδεύσει το στρατιωτικό του δυναμικό σε περιοχές της Σοβιετικής Ένωσης με όπλα που ήταν απαγορευμένα στη Γερμανία από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών. Σε αντάλλαγμα η Γερμανία θα έστελνε στη Ρωσία αξιωματικούς για την εκπαίδευση του νέου Κόκκινου Στρατού και τεχνικούς για να βοηθήσουν την εκβιομηχάνιση της Ε.Σ.Σ.Δ. Επίσης, σοβιετικοί αξιωματικοί θα εκπαιδεύονταν στη Γερμανία. Έτσι, η Ράιχσβερ εφοδιάστηκε με πυρομαχικά πυροβολικού και χημικά όπλα που κατασκευάζονταν στην Ε.Σ.Σ.Δ., ενώ απέκτησε και τη δυνατότητα εκπαίδευσης πιλότων και οδηγών τεθωρακισμένων οχημάτων μάχης στη Ρωσία. Το 1924 στην

αεροπορική βάση του Λίπετσκ της κεντρικής Σοβιετικής Ένωσης εκπαιδεύτηκαν 120 περίπου Γερμανοί πιλότοι καταδιωκτικών για την επόμενη δεκαετία, ο κορμός της κατοπινής Jagdfliegerwaffe (καταδιωκτικής αεροπορίας), έως ότου έφυγαν τελικά το Σεπτέμβριο του 1933. Επίσης, το 1930 εκπαιδεύτηκαν στο Καζάν ειδικοί τεθωρακισμένων οχημάτων, ο αριθμός των οποίων, όμως, δεν ξεπέρασε τους 30. Πειράματα με πολεμικά χημικά αέρια πραγματοποιήθηκαν από τους Γερμανούς στο Σαράτοφ. Τέλος, οι στρατιωτικοί διοικητές του Κόκκινου Στρατού δημιούργησαν το Γενικό Επιτελείο τους, απορροφώντας τη σχετική γερμανική τεχνολογία.

Η διευθέτηση των σχέσεων των δύο χωρών, που προέκυψε ως αποτέλεσμα της Συνθήκης του Ραπάλλο, στην αρχή φάνηκε ότι ευνοεί τη Γερμανία. Ωστόσο και η Σοβιετική Ένωση επωφελήθηκε από τη γερμανική στρατιωτική εμπειρία, γεγονός που κατέστη σαφές κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ακόμη και αν οι περισσότεροι από τους σοβιετικούς αξιωματικούς που εκπαιδεύτηκαν από Γερμανούς ειδικούς δεν θα έβλεπαν ποτέ το μέτωπο (οι περισσότεροι από αυτούς εκτελέστηκαν ή φυλακίστηκαν κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Εκκαθάρισης του Στάλιν), η πρόοδος στη στρατιωτική βιομηχανία θα προετοίμαζε τους Ρώσους για τον πόλεμο εναντίον της πρώην συμμάχου της. Παράλληλα, πολλά από τα μελλοντικά στελέχη της Βέρμαχτ, εκπαιδεύτηκαν στη Σοβιετική Ένωση, όπως οι Βάλτερ φον Μπράουχιτς (Walther von Brauchitsch) και Χάιντς Γκουντέριαν (Heinz Guderian) (Berstein S. & Milza P., 1997, τ.Γ', 1997, σ.43). Τέλος, μια συμπληρωματική συμφωνία υπεγράφη στο Βερολίνο στις 5 Νοεμβρίου του 1922, η οποία επέκτεινε τις σχέσεις της Γερμανίας με τις σοβιετικές δημοκρατίες της Ουκρανίας, της Λευκορωσίας, της Αρμενίας, της Γεωργίας, του Αζερμπαϊτζάν και της Άπω Ανατολής και καταγράφηκε στις Συνθήκες της Κοινωνίας των Εθνών στις 19 Σεπτεμβρίου του 1923 (Carr Hallett Edward, 2001, σσ. 88-92, Bell P. M. H., 2002, σ. 200). Με τη συμφωνία αυτή άρθηκε η διπλωματική απομόνωση των δύο χωρών, που είχε επέλθει μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και την άνοδο των μπολσεβίκων στην εξουσία (Snyder T., 2017, σ.31). Στη Δύση η συνθήκη θεωρήθηκε ως ανησυχητική ένδειξη, καθώς ενδυνάμωνε τη διεθνή θέση των δύο χωρών. Όμως και στο εσωτερικό της Γερμανίας πολλά στελέχη των δεξιών πολιτικών κομμάτων και η συντηρητική μερίδα του λαού δυσανασχετούσαν με μια συνθήκη που εξασφάλιζε αγαστές σχέσεις με μία κομμουνιστική χώρα. Επίσης, προκάλεσε την ανησυχία της Φινλανδίας, των Βαλτικών χωρών και της Πολωνίας λόγω της ενδυνάμωσης της Ε.Σ.Σ.Δ. Η προσπάθεια τους όμως να συσφίξουν τις μεταξύ τους σχέσεις ως αντίβαρο στη γερμανοσοβιετική συνθήκη, προσέκρουσε στην αντίδραση των κοινοβουλίων τους.

Οι γερμανοσοβιετικές σχέσεις μετά την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία

Τα επόμενα χρόνια οι σχέσεις Γερμανίας και Ε.Σ.Σ.Δ. παρέμεινα θερμές και επαναβεβαιώθηκαν με την υπογραφή της συνθήκης του Βερολίνου 24 Απριλίου του 1926, στην οποία οι χώρες δεσμεύτηκαν για ουδετερότητα σε περίπτωση επίθεσης από Τρίτη χώρα για τα επόμενα πέντε χρόνια. Η συνθήκη επαναβεβαίωσε τη γερμανοσοβιετική συνθήκη του Ραπάλλο. Αργότερα, ανανεώθηκε με πρόσθετο πρωτόκολλο που υπογράφηκε στις 24 Ιουνίου του 1931 και επικυρώθηκε στις 5 Μαΐου του 1933 (Carr H. E., 2017, σσ.88-92, Bell P. M. H., 2002, σ. 200). Όμως, από εκείνη τη χρονική περίοδο και έπειτα στις αρχές της δεκαετίας του 1930 σημειώθηκε σταδιακή επιδείνωση των σχέσεων των δύο χωρών μέχρι να διακοπούν εντελώς με την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία τον Ιανουάριο του 1933. Σύμφωνα με την εθνικοσοσιαλιστική αντισημιτική ιδεολογία οι Εβραίοι ήταν τα ηγετικά στελέχη του κομμουνιστικού καθεστώτος, που κυβερνούσαν τις σλαβικές εθνότητες της Σοβιετικής Ένωσης (Müller Rolf-Dieter, 2008, p.244, Snyder T., 2017, σ.240). Επίσης, ο Χίτλερ θεωρούσε τον κομμουνισμό μέρος της παγκόσμιας εβραϊκής συννομωσίας για την κατάκτηση του κόσμου και ήθελε να τον καταπολεμήσει στη Ρωσία (Kershaw Ian, 2016, σσ.104-105). Επιπλέον, ο εθνικοσοσιαλισμός πρέσβευε την ιδεολογία του ζωτικού χώρου (Lebensraum), σύμφωνα με την οποία οι γερμανικοί πληθυσμοί έπρεπε να αποικίσουν την Πολωνία και τη δυτική Ρωσία. Στη συνέχεια, αφού θα εξόντωναν την πολιτική ηγεσία, τους κρατικούς υπαλλήλους, την πνευματική ελίτ, τον κλήρο, θα υποδούλωναν τον εναπομείναντα σλαβικό πληθυσμό. Ο υπόλοιποι Σλάβοι, που σύμφωνα με τη ναζιστική ιδεολογία ήταν «Untermenshen» (Υπάνθρωποι), σχεδιαζόταν να εκτοπιστούν πέρα από τα Ουράλια όρη στη Σιβηρία (Evans J. Richard, 2014, σ.13, σσ.170-175, Rees Laurence, 2016, σσ.247-255, Van Creveld Martin, 2010, σ.150).

Γερμανία και Σοβιετική Ένωση αντιμέτωπες στον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο

Μετά την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία επιχειρήθηκε η δημιουργία ένα αντιφασιστικό μπλοκ μεταξύ των δυτικών δυνάμεων και της Σοβιετικής Ένωσης. Έτσι, στις 5 Μαΐου του 1935 η Γαλλία και η Σοβιετική Ένωση υπέγραψαν Συνθήκη Αμοιβαίας Βοήθειας και ο Στάλιν ενθάρρυνε τη στρατηγική των Λαϊκών Μετώπων για την αντιμετώπιση του φασισμού. (Berstein S. & Milza P., 1997, τ.Γ', 1997, σ.104). Το 1936 η Γερμανία και η Ιαπωνία εισήλθαν στο Σύμφωνο Αντίκομιντέρν⁴ και ένα χρόνο αργότερα προσχώρησε σε αυτό και η Ιταλία (Snyder T., 2017, σ.102). Το 1936 η ναζιστική Γερμανία και η φασιστική Ιταλία υποστήριξαν τους Ισπανούς εθνικιστές στον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο, ενώ η Σοβιετική Ένωση

υποστήριξε τη δημοκρατική κυβέρνηση του Λαϊκού Μετώπου. Τα ολοκληρωτικά κράτη διοχέτευσαν στην Ισπανία στρατεύματα και πολεμικό εξοπλισμό. Πιο αναλυτικά, η Ιταλία έστειλε 80.000 στρατιώτες (ένα Σώμα στρατού), πολεμικά αεροσκάφη, βαρύ πυροβολικό και ελαφρά άρματα, ενώ η Γερμανία συνεισέφερε 10.000 άνδρες της Λεγεώνας Κόνδορ, καταδιωκτικά και εκπαιδευτικά αεροσκάφη, μεταγωγικά αεροπλάνα, αντιαεροπορικά πυροβόλα, βόμβες, τυφέκια, περίστροφα και ελαφρά άρματα. Από την άλλη, η Σοβιετική Ρωσία έστειλε τεχνικούς, στρατιωτικούς συμβούλους, πολεμικό υλικό και διέυθυνε τη στρατολόγηση των Διεθνών Ταξιαρχιών μέσω της Γ' Διεθνούς. Πιο συγκεκριμένα, από τη Σοβιετική Ένωση μεταφέρθηκαν στην Ισπανία 2.065 Σοβιετικοί αξιωματικοί, 772 πιλότοι, 351 αρματιστές, 100 πυροβολητές, 222 γενικοί στρατιωτικοί σύμβουλοι και 204 διερμηνείς. Μαζί με αυτούς 648 αεροπλάνα, 347 άρματα μάχης, 1.186 πυροβόλα, 20.486 πολυβόλα και 497.813 τυφέκια. Έτσι, ο ισπανικός εμφύλιος πόλεμος εξελίχθηκε σε πόλεμο μεταξύ της Γερμανίας και της Σοβιετικής Ένωσης (Berstein S. & Milza P., 1997, τ. Γ' σ.105).

Η Συμφωνία του Μονάχου

Στις 30 Σεπτεμβρίου του 1938 υπογράφηκε μεταξύ Γερμανίας, Αγγλίας, Γαλλίας και Ιταλίας η Συμφωνία του Μονάχου⁵. Ο αποκλεισμός της Σοβιετικής Ένωσης από τη Συμφωνία εκλήφθη ως μία προσπάθεια των δυτικών χωρών να στρέψουν την επιθετικότητα της Γερμανίας εναντίον της. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να απορρίψει κάθε σκέψη για συνεργασία με τις δυτικές Δυνάμεις. Μετά τη Συμφωνία του Μονάχου και την αντίθεση των δυτικών δημοκρατιών να επεκταθεί η Γερμανία περαιτέρω στην ανατολική Ευρώπη, η τελευταία άρχισε να βλέπει θετικά μια εκ νέου συνεννόηση με τη Σοβιετική Ρωσία. Ο ενδεχόμενος πόλεμος σήμαινε αύξηση της ανάγκης της Γερμανίας σε πρώτες ύλες και οι επιτελείς της Βέρμαχτ υπολόγιζαν ότι η Γερμανία θα αντιμετώπιζε τεράστια έλλειψη, αν έμπαινε σε πόλεμο χωρίς εφοδιασμό από την Σοβιετική Ένωση. Από την άλλη, η Σοβιετική Ένωση είχε ανάγκη τη γερμανική τεχνολογία και το βιομηχανικό της εξοπλισμό, που απαιτούνταν για το τρίτο σοβιετικό Πενταετές Σχέδιο (1938-1941). Οι παραπάνω λόγοι οδήγησαν στην αναθέρμανση των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών.

Οι σχέσεις της Αγγλίας και της Γαλλίας με την Πολωνία

Πολύ σύντομα η Συμφωνία του Μονάχου παραβιάστηκε από τη Γερμανία, όταν κατέλαβε την Τσεχοσλοβακία στις 14 Μαρτίου του 1939. Τότε οι δυτικές δυνάμεις άρχισαν, παρά την αντίθεση τους προς τη Σοβιετική Ένωση, να αναζητούν τρόπους συμμαχίας μαζί της και ξεκίνησαν τριμελείς συνομιλίες για στρατιωτικά θέματα στις 17 Απριλίου του 1939 με σκοπό να συγκρατήσουν τη γερμανική επιθετικότητα σε βάρος της Πολωνίας (Berstein S., Milza P., 1997, τ. Γ', σσ.109-110) Το εγχείρημα τελικά απέτυχε, καθώς η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία δίστασαν να δεχθούν τη διεύρυνση ενός αμυντικού συμφώνου με τρίτη χώρα, ενώ ταυτόχρονα η πολωνική κυβέρνηση αρνήθηκε μέσω του υπουργού Εξωτερικών Γιόζεφ Μπεκ (Josef Beck) τη διέλευση σοβιετικών στρατευμάτων διαμέσου της χώρας σε περίπτωση γερμανικής επίθεσης, καθώς φοβόταν ότι μόλις εισέλθει ο Κόκκινος Στρατός στην επικράτεια της, δεν επρόκειτο να αποχωρήσει. Όμως, οι προκλητικές αξιώσεις του Χίτλερ για την παραχώρηση του Ντάντσιχ στη Γερμανία και η αποφασιστική άρνηση της Πολωνίας να συμμορφωθεί με τις διεκδικήσεις του, οδήγησαν τη Μεγάλη Βρετανία να εγγυηθεί στις 31 Μαρτίου του 1939 την πολωνική ανεξαρτησία. (Snyder Timothy, 2017, σ.168, Berstein S.& Milza P., 1997, τ. Γ' σ.110). Στις 19 Μαΐου του 1939, ακολούθησε η υπογραφή της γαλλοπολωνικής στρατιωτικής συμμαχίας, ενώ στις 25 Αυγούστου του ίδιου χρόνου η Μεγάλη Βρετανία υπέγραψε με την Πολωνία Σύμφωνο Αμοιβαίας Βοήθειας. Η Αυστραλή ιστορικός Sheila Fitzpatrick σημειώνει αναφορικά με την εξωτερική πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης και των δυτικών δυνάμεων εκείνης της περιόδου: «*Η μεγάλη ελπίδα του Στάλιν ήταν ότι θα μπορούσε με ελιγμούς να κάνει τις δυτικές δυνάμεις να συγκρουστούν με τη Γερμανία, ενώ η Σοβιετική Ένωση θα παρέμενε αμέτοχη. Οι δυτικές δυνάμεις είχαν μια παρόμοια ελπίδα, να οδηγήσουν τα πράγματα σε μια σύγκρουση ανάμεσα στη Σοβιετική Ένωση και στη Γερμανία*» (Fitzpatrick Sheila, 2018, σσ. 280-281).

Οι λόγοι της υπογραφής του γερμανοσοβιετικού συμφώνου

Στις 28 Μαΐου του 1939 η Γερμανία υπέγραψε το Χαλύβδινο Σύμφωνο⁶ με την Ιταλία σε απάντηση των γαλλοβρετανικών εγγυήσεων για την Πολωνία. Επιπλέον, άρχισε διαβουλεύσεις με τη Σοβιετική Ένωση, που είχαν ως στόχο τη σύναψη οικονομικής και στρατιωτικής συμφωνίας, η οποία θα ευνοούσε τις δύο χώρες εις βάρος της Πολωνίας (Berstein S. & Milza P., 1997, τ. Γ' σ.111). Προηγουμένως, στις 3 Μαΐου του 1939 αντικαταστάθηκε από τον Στάλιν ως ένδειξη καλής θέλησης προς τη θηκοσοσιαλιστική Γερμανία ο Λαϊκός Επίτροπος Εξωτερικών Υποθέσεων της Σοβιετικής Ρωσίας Μαξίμ Λιτβίνοβ (Maxim Litvinov), ο οποίος θεωρούνταν φιλοδυτικός και είχε εβραϊκή καταγωγή από τον Βιατσεσλάβ Μολότοφ (Vyacheslav Molotov). Η παραπάνω κίνηση έδωσε στη Σοβιετική Ένωση

(από αριστερά προς τα δεξιά) Ο Αρχηγός του σοβιετικού Γενικού Επιτελείου και Αναπληρωτής Λαϊκός Επίτροπος Άμυνας στρατάρχης Μπορίς Σαπόσνικοφ, Υπουργός Εξωτερικών της Γερμανίας Γιοάχιμ φον Ρίμπεντροπ, ο Στάλιν, ο Υπουργός Εξωτερικών της Σοβιετικής Ένωσης Βιατσεσλάβ Μολότοφ (στο κέντρο καθιστός), και άλλοι επίσημοι κατά τη σύναψη του γερμανοσοβιετικού Συμφώνου μη επίθεσης στη Μόσχα (23 Αυγούστου 1939). Οι δυτικές κυβερνήσεις (Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Η.Π.Α.) και ο δυτικός Τύπος αιφνιδιάστηκαν από τη γερμανοσοβιετική συμμαχία.

περισσότερη ελευθερία στις διαπραγματεύσεις όχι μόνο με την Αγγλία και τη Γαλλία, αλλά και με τη Γερμανία (Snyder T., 2017, σ.153, Fitzpatrick S., 2018, σσ.274-277, Berstein S.& Milza P., 1997, τ. Γ' σ.111). Εντωμεταξύ την ίδια περίοδο η Σοβιετική Ένωση πολέμωσε στη Μογγολία εναντίον της αυτοκρατορικής Ιαπωνίας (11 Μαΐου 1939-31 Αυγούστου 1939). Ο πόλεμος αυτός έληξε με νίκη της Σοβιετικής Ένωσης στις μάχες του Χαλχίν Γκολ στις 31 Αυγούστου του 1939. Η σοβιετική νίκη εναντίον της Ιαπωνίας άφησε περιθώριο στον Στάλιν να επικεντρωθεί στις εξελίξεις στο ευρωπαϊκό μέτωπο. Παράλληλα, η Γερμανία και Σοβιετική Ένωση συζητούσαν την πιθανότητα ύπαρξης μιας οικονομικής συμφωνίας, στην οποία η δεύτερη θα παρείχε πρώτες ύλες για την πολεμική παραγωγή της πρώτης ενώ, η Γερμανία θα παρείχε στρατιωτικό εξοπλισμό στη Σοβιετική Ένωση. Τελικά, στις 19 Αυγούστου του 1939 οι δύο χώρες υπέγραψαν οικονομική συμφωνία. Δύο μέρες αργότερα οι Σοβιετικοί πάγωσαν τις διαπραγματεύσεις με τη Μεγάλη Βρετανία και τη Γαλλία για τη σύναψη συμμαχίας, ενώ παράλληλα προσκάλεσαν στη Μόσχα το Γερμανό υπουργό Εξωτερικών Γιοάχιμ φον Ρίμπεντροπ (Joachim von Ribbentrop) με σκοπό την υπογραφή Συμφώνου μη επίθεσης. Στις 20 Αυγούστου του 1939 ο Χίτλερ έστειλε προσωπικό μήνυμα στον Στάλιν προτείνοντας του να συναντηθεί με τον Ρίμπεντροπ τις αμέσως προσεχείς ημέρες. Στις 22 Αυγούστου του 1939, μία ημέρα μετά τη διακοπή των συνομιλιών με τη Γαλλία και τη Μεγάλη Βρετανία, η Μόσχα αποκάλυψε ότι ο Ρίμπεντροπ θα επισκεφθεί τον Στάλιν την επόμενη μέρα. Πράγματι, ο Ρίμπεντροπ έφυγε για τη Μόσχα, όπου έγινε δεκτός με τις δέουσες τιμές. Στις 23 Αυγούστου του 1939 οι Υπουργοί Εξωτερικών της Γερμανίας και της Ρωσίας υπέγραψαν παρουσία του Στάλιν το γερμανοσοβιετικό Σύμφωνο μη επίθεσης γνωστό και ως Σύμφωνο Ρίμπεντροπ- Μολότοφ. Την επόμενη ημέρα η Μεγάλη Βρετανία κάλεσε σε έκτακτη σύγκληση το Κοινοβούλιο για την έγκριση προπαρασκευαστικών μέτρων για ενδεχόμενη σύρραξη. Αξίζει να αναφερθεί, ότι η υπογραφή του γερμανοσοβιετικού συμφώνου αποτελούσε παραβίαση του Συμφώνου της Αντικομιντέρν από τη Γερμανία.

Οι συνέπειες του γερμανοσοβιετικού συμφώνου

Με βάση τους όρους του Συμφώνου τόσο η Σοβιετική Ένωση όσο και η Γερμανία δεσμεύονταν να μη συμμετάσχουν σε ομάδα χωρών «η οποία θα στρέφεται αμέσως ή εμμέσως κατά του ετέρου μέρους» (Shirer L. William, 1960, τ.Β', σσ.197-198). Το προαναφερόμενο Σύμφωνο συνοδευόταν και από ένα μυστικό πρόσθετο πρωτόκολλο, το οποίο αποκαλύφθηκε το 1946, μέσω του βρετανικού και αμερικανικού τύπου. Η Σοβιετική Ένωση αρνιόταν την ύπαρξη του μέχρι που ήρθαν στο φως τα γερμανικά έγγραφα. Το σοβιετικό αντίγραφο του πρωτοκόλλου αποκατακρίστηκε το 1992 και δόθηκε στη δημοσιότητα το 1993. Στις 24 Δεκεμβρίου του 1989 το σοβιετικό κοινοβούλιο καταδίκασε το γερμανοσοβιετικό Σύμφωνο ως «μη συνεπές με τις αρχές του λενινισμού». Το προαναφερόμενο πρωτόκολλο αναγνώριζε τα δικαιώματα της Ε.Σ.Σ.Δ. επί της Φινλανδίας, Λετονίας, Εσθονίας και

Βεσσαραβίας εκτός από τη Λιθουανία που θα ανήκε στη γερμανική σφαίρα επιρροής και προέβλεπε τη διχοτόμηση της Πολωνίας μεταξύ των δύο χωρών σε περίπτωση πολιτικής μεταβολής των εδαφών της με σύνορα τους ποταμούς Νάρεφ, Βιστούλα και Σαν (Shirer L. W., 1960, τ.Β', σ.198).⁷ Οι περιοχές ανατολικά αυτών των ποταμών θα καταλαμβάνονταν από τη Σοβιετική Ένωση, οι δυτικές από τη Γερμανία. Η Λιθουανία, που ήταν παρακείμενη στην ανατολική Πρωσία, θα βρισκόταν στη γερμανική σφαίρα επιρροής και θα της παραχωρούνταν η ιστορική πρωτεύουσα της το Βίλνιους, η οποία ήταν υπό πολωνικό έλεγχο κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Μια άλλη ρήτρα του πρωτοκόλλου όριζε ότι η Γερμανία δε θα παρέμβαινε στις ενέργειες της Σοβιετικής Ένωσης προς τη Βεσσαραβία, η οποία ήταν μέρος της Ρουμανίας. Ως εκ τούτου, η Βεσσαραβία ενώθηκε με την Μολδαβική Αυτόνομη Σοσιαλιστική Δημοκρατία (Moldavian Autonomous Soviet Socialist Republic) και έγινε η Μολδαβική Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία (Moldavian Soviet Socialist Republic) υπό τον έλεγχο της Μόσχας. Επίσης, οι γερμανικές μειονότητες που κατοικούσαν στα εδάφη της σοβιετικής σφαίρας επιρροής (στις βαλτικές χώρες, στη Βεσσαραβία και στην Μπουκοβίνα) θα έπρεπε να τα εγκαταλείψουν. Συνεπώς, με τη συμφωνία αυτή οι δύο χώρες επανακτούσαν τα εδάφη που είχαν χάσει μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Την επόμενη ημέρα της υπογραφής (24 Αυγούστου 1939) ο Στάλιν εξήγησε την απόφαση του για τη συνεννόηση με τη Γερμανία σε επιφανή μέλη του Σοβιετικού Πολίτμπιρο (Πολιτικό Γραφείο), τα οποία ήταν προσκεκλημένα στο διαμέρισμα του για δείπνο. Μεταξύ των καλεσμένων ήταν ο Βιατσεσλάβ Μόλοτοφ, ο Κλίμεντ Βοροσίλοφ, ο Λαβρέντι Μπέρια και ο Νικίτα Χρουστσόφ. Ο Στάλιν είπε, όπως αναπολούσε ο Χρουστσόφ, ότι θεωρούσε τον πόλεμο με τη Γερμανία αναπόφευκτο, αλλά στιγμιαία ξεγέλασε τον Χίτλερ και κέρδισε χρόνο. Ο σοβιετικός πρωθυπουργός περιέγραψε τη Συνθήκη με τη Γερμανία ως ένα παιχνίδι του «ποιος θα ξεπεράσει σε πονηριά τον άλλον». Ολοκλήρωσε, λέγοντας ότι η Σοβιετική Ένωση είχε ηθική και στρατιωτική υπεροχή έναντι της Γερμανίας. Λίγους μήνες αργότερα, το σοβιετικό υπουργείο Εξωτερικών εξήγησε την απόφαση του Στάλιν σε ένα τηλεγράφημα στη σοβιετική πρεσβεία στο Τόκιο: «*Η επικύρωση της συνθήκης μας με τη Γερμανία υπαγορεύτηκε από την ανάγκη για έναν πόλεμο στην Ευρώπη*» (Ρατζίνσκι Έ., 2007, σ.619, Nordling C. O., 2006, σσ. 93-106). Πράγματι, η συμφωνία προσέφερε στους Σοβιετικούς τη δυνατότητα να εξοπλιστούν, αφού μέχρι τον Ιούνιο του 1941 είχαν καταφέρει, με ένα μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα στρατικοποίησης, να ανανεώσουν ένα τμήμα του διαλυμένου από τις σταλινικές εκκαθαρίσεις στρατού τους. Έτσι, αποδεικνύεται ότι το γερμανοσοβιετικό Σύμφωνο μη επίθεσης τελικώς βοήθησε τους Σοβιετικούς να αποκρούσουν τη γερμανική επίθεση, αφού την αντιμετώπισαν μετά τις εκστρατείες της Γερμανίας στη δυτική Ευρώπη και τα Βαλκάνια. Επιπλέον, σε αντάλλαγμα των σοβιετικών σιτηρών και του πετρελαίου, η Σοβιετική Ρωσία έλαβε από τη Γερμανία προηγμένες εργαλειομηχανές και υπερσύγχρονα όπλα. Επιπρόσθετα, με τη συναίνεση της χιτλερικής Γερμανίας η Σοβιετική Ένωση πέτυχε την αναθεώρηση των εδαφικών συνόρων της, όπως αυτά είχαν διαμορφωθεί και επικυρωθεί εις βάρος της με τους όρους της Συνθήκης ειρήνης του Μπρεστ-Λιτόφσκ μεταξύ Ρωσίας και Γερμανίας στις 3 Μαρτίου του 1918. Από την άλλη ο Χίτλερ, χάρις το γερμανοσοβιετικό Σύμφωνο, το οποίο συνιστούσε παραβίαση του συμφώνου της Αντι-Κομιντέρν⁸, εξασφάλισε ελευθερία κινήσεων όσον αφορά τον πόλεμο που προετοίμαζε κατά της Πολωνίας με την υπόσχεση ουδετερότητας εκ μέρους της Σοβιετικής Ρωσίας. Επίσης, η Σοβιετική Ένωση κρατιόταν προσωρινά έξω από έναν πιθανό αντιγερμανικό συνασπισμό με τη Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γερμανία κέρδιζε χρόνο, για να επιτεθεί στη Σοβιετική Ένωση όταν θα είχε κατακτήσει τις χώρες της δυτικής Ευρώπης αποφεύγοντας έτσι έναν πόλεμο δύο μετώπων όπως είχε γίνει στο Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Το σημαντικότερο πλεονέκτημα του Συμφώνου δεν ήταν τόσο η συνεργασία σε στρατιωτικό επίπεδο, όσο τα οικονομικά οφέλη του. Στις 11 Φεβρουαρίου του 1940 υπογράφηκε μεταξύ των δύο χωρών εμπορική συμφωνία, με βάση την οποία η Σοβιετική Ένωση θα έστελνε στη Γερμανία 650 εκατομμύρια Ράιχμαρκς σε πρώτες ύλες με αντάλλαγμα 650 εκατομμύρια Ράιχμαρκς σε μηχανήματα, βιομηχανικά προϊόντα και τεχνολογία. Η Μόσχα έστελνε στην Γερμανία πετρέλαιο, πρώτες ύλες σιτηρά, τρόφιμα, μέταλλα και ξυλεία, που τη βοήθησαν να αντιμετωπίσει το βρετανικό ναυτικό αποκλεισμό. Σε αντάλλαγμα η Γερμανία εφοδίασε τους σοβιετικούς με πολεμικό εξοπλισμό, δείγματα και σχέδια των τελευταίων μοντέλων των γερμανικών πλοίων και αεροσκαφών, μηχανικό εξοπλισμό, συνθετικά βιομηχανικά προϊόντα και άνθρακα (Ericson E. Edward, 1999, σσ.103-105). Αξιοσημείωτο είναι ότι υπάρχουν αναφορές ότι ακόμα και στις 22 Ιουνίου του 1941, όταν η Βέρμαχτ εισέβαλε στην Σοβιετική Ένωση, οι στρατιώτες συναντούσαν στο δρόμο τους τρένα γεμάτα σοβιετικά αγαθά με προορισμό τη Γερμανία, καθώς οι σοβιετικοί σεβάστηκαν τη συμφωνία μέχρι το τέλος. Δε θα πρέπει να αγνοηθεί, ότι η Γερμανία έχοντας την αφθονία των σοβιετικών πρώτων υλών κατέκτησε την Γαλλία στις 14 Ιουνίου του 1940.

(<http://foreignaffairs.gr/articles/71432/stephen-kotkin/otan-o-stalin-antimetopise-ton-xitler?page=show>).

Όταν υπογράφηκε επίσημα το γερμανοσοβιετικό Σύμφωνο προκάλεσε έκπληξη στην παγκόσμια κοινή γνώμη. Οι πληροφορίες των βρετανικών και γαλλικών μυστικών υπηρεσιών που προειδοποιούσαν τις δύο κυβερνήσεις για αυξημένη κινητικότητα μεταξύ της Γερμανίας και της Σοβιετικής Ένωσης, που θα οδηγούσε στην υπογραφή συμφωνίας, γεγονός το οποίο επιβεβαίωσε και το σοβιετικό πρακτορείο Tass στις 21 Αυγούστου του 1939, αγνοήθηκαν. Η υπογραφή του Συμφώνου προκάλεσε μεγάλη αμηχανία στις δύο χώρες και μηδαμινή αντίδραση από μέρους τους. Ιδιαίτερα η Γαλλία, ευελπιστούσε στη σύναψη ενός γαλλοσοβιετικού Συμφώνου, όπως είχε γίνει με τη γαλλοσοβιετική Συνθήκη το 1935. Πέρα από τις πολιτικές και στρατηγικές συνέπειες που είχε το Σύμφωνο για τη Δυτική Ευρώπη, στερούσε, σε περίπτωση πολέμου από τη Γαλλία και την Αγγλία τις αναγκαίες πρώτες ύλες, ιδιαίτερα το πετρέλαιο και το σίδηρο προερχόμενα από τη Σοβιετική Ένωση, σε αντίθεση με τη Γερμανία μπορούσε άνετα να τις προμηθεύεται ως εταίρος της.

Η κατάκτηση και ο διαμελισμός της Πολωνίας

Σε εφαρμογή του Συμφώνου Ρίμπεντροπ-Μολότοφ η Γερμανία επιτέθηκε στην Πολωνία την 1η Σεπτεμβρίου του 1939, με σκοπό την επανάκτηση του Ντάντσιχ, ο πληθυσμός του οποίου ήταν κατά πλειοψηφία γερμανικής καταγωγής ανοίγοντας την αυλαία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (Kershaw I, 2016, σ.342, Snyder T., 2017, σσ.154-155). Στις 3 Σεπτεμβρίου του 1939 το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γαλλία κήρυξαν πόλεμο στη Γερμανία, σε εφαρμογή των εγγυήσεων που είχαν δώσει στην Πολωνία στις 30 Μαρτίου του 1939, σύμφωνα με τις οποίες θα τη βοηθούσαν, εάν αυτή εμπλεκόταν σε πόλεμο με τη Γερμανία (Kershaw I, 2016, σ.343, Kissinger H., 1995, σσ. 381-382). Εξάλλου στο ίδιο πνεύμα ήταν και οι δηλώσεις του Βρετανού πρωθυπουργού Νέβιλ Τσάμπερλεν στη Βουλή των Κοινοτήτων στις 31 Μαρτίου του 1939 (Bell P. M. H., 2002, σ.408, σ.431). Στις 17 Σεπτεμβρίου του 1939 οι Σοβιετικοί εισέβαλαν στην Πολωνία από τα ανατολικά, αφού είχε ήδη προηγηθεί συμφωνία για κατάπαυση του πυρός με την Ιαπωνία στις 15 Σεπτεμβρίου του 1939 (Snyder T., 2017, σσ.155-156, σ.162). Η Σοβιετική Ένωση ισχυρίστηκε ότι η επέμβαση της ήταν απαραίτητη, λόγω του ότι η πολωνική κυβέρνηση έπαψε ουσιαστικά να υπάρχει και επομένως δεν μπορούσε να προστατέψει τους πολίτες της χώρας και ειδικότερα την ουκρανική και λευκορωσική μειονότητα, οι οποίες ήταν μεγάλες πληθυσμιακά μειονότητες στην ανατολική Πολωνία (Snyder T., 2017, σ.162). Για το λόγο αυτό η εισβολή στην ανατολική Πολωνία, ονομάστηκε από την Ε.Σ.Σ.Δ. «πόλεμος απελευθέρωσης της δυτικής Λευκορωσίας», ενώ η σοβιετική προπαγάνδα έκανε λόγο για «απελευθέρωση» των εθνικών μειονοτήτων από τον «πολωνικό ζυγό», αλλά και των αγροτών από τον «ζυγό των γαιοκτημόνων». Ο Κόκκινος Στρατός επικράτησε του πολωνικού λόγω της αριθμητικής υπεροχής του και της στρατηγικής του συλλαμβάνοντας 230.000 Πολωνούς στρατιώτες και αξιωματικούς. Εκτιμάται ότι μεταξύ των αρχών Απριλίου και τα τέλη Μαΐου του 1940 εκτελέστηκαν από τους Σοβιετικούς περίπου 22.000 αξιωματικοί, αστυνομικοί, διανοούμενοι, πολιτικοί κρατούμενοι και αιχμάλωτοι πολέμου καθώς και άλλες επιφανείς προσωπικότητες στο δάσος του Κατύν της Λευκορωσίας. Επίσης, περίπου 193.794 χιλιάδες Πολωνοί της ανατολικής Πολωνίας εκτοπίστηκαν με «κοινωνικά κριτήρια» από τις σοβιετικές κατοχικές αρχές στο Καζακστάν και στη Σιβηρία (Snyder T., 2017 σσ.167-168).

Γερμανικά στρατεύματα παραβιάζουν την γερμανοπολωνική μεθόριο εισβάλλοντας στην Πολωνία την 1η Σεπτεμβρίου του 1939.

Ο στρατηγός Χάιντς Γκουντέριαν και ο ταξίαρχος Σειμόν Κριβασέιν (στο κέντρο), παρακολουθούν κοινή παρέλαση της Βέρμαχτ και του Κόκκινου Στρατού στην πόλη Μπρέστ, μετά το τέλος της εισβολής στην Πολωνία.

СССР

**НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ**

„ марта 1940 г.

№ 494/5

г. МОСКВА

Ц К В К П (б)

товарищу С Т А Л И Н У

13 130 41
144 07
СОВ. СЕКРЕТНО
07 5. III - 40

В лагерях для военнопленных НКВД СССР и в тюрьмах западных областей Украины и Белоруссии в настоящее время содержится большое количество бывших офицеров польской армии, бывших работников польской полиции и разведывательных органов, членов польских националистических к-р партий, участников вскрытых к-р повстанческих организаций, перебежчиков и др. Все они являются заклятыми врагами советской власти, предположенными ненависти к советскому строю.

Военнопленные офицеры и полицейские, находясь в лагерях, пытаются продолжать к-р работу, ведут антисоветскую агитацию. Каждый из них только и ждет освобождения, чтобы иметь возможность активно включиться в борьбу против советской власти.

Органами НКВД в западных областях Украины и Белоруссии вскрыт ряд к-р повстанческих организаций. Во всех этих к-р организациях активную руководящую роль играли бывшие офицеры бывшей польской армии, бывшие полицейские и жандармы.

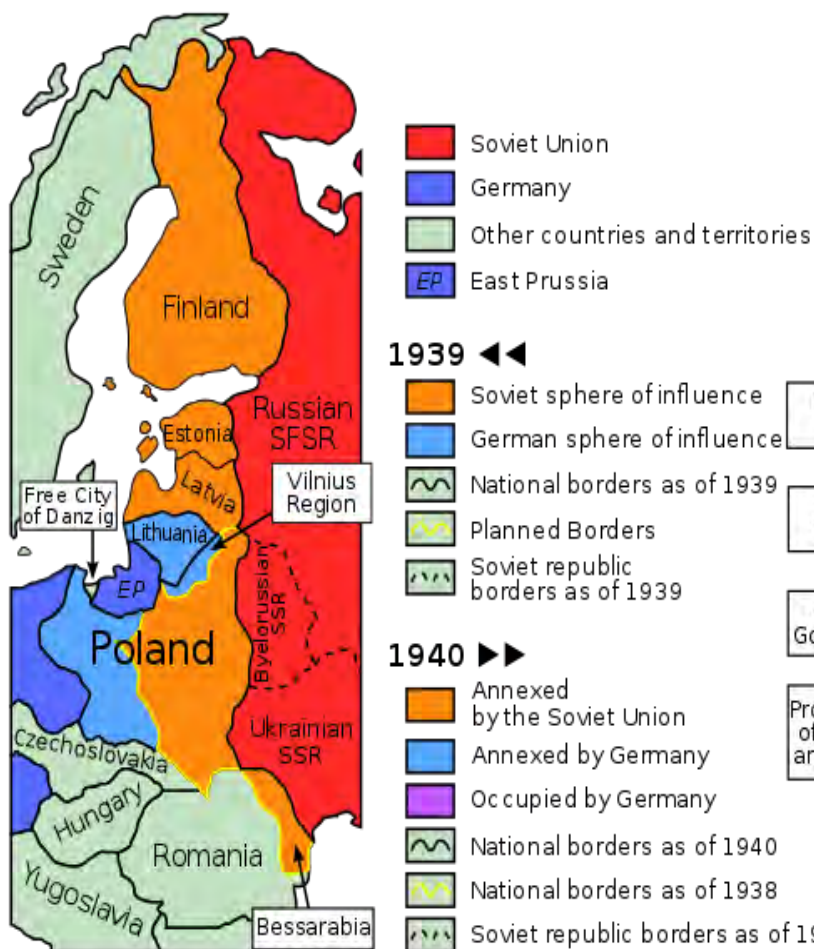
Среди задержанных перебежчиков и нарушителей гос-

Г. Каминин - за
Г. Каганович - за

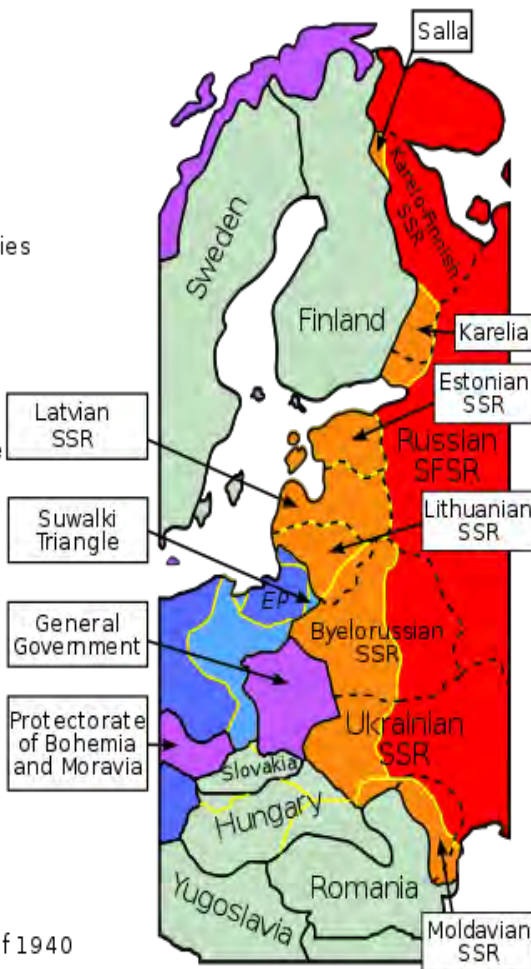
Υπόμνημα του επικεφαλής της Ν.Κ.Β.Д. Λαβρέντι Μπέρια, που προτείνει την εκτέλεση των Πολωνών αιχμαλώτων πολέμου (05-03-1940), με υπογραφές των Ιωσήφ Στάλιν, Κλίμεντ Βοροσίλοφ, Βιατσεσλάβ Μολότοφ και Αναστάς Μικογιάν και σημείωση της συμφωνίας των απόντων Μιχαήλ Καλίνιν και Λαζάρ Καγκάνοβιτς στο περιθώριο από γραμματέα.

Τέλος, μετά τη στρατιωτική κατάκτηση της Πολωνίας, η χώρα διαιρέθηκε μεταξύ Γερμανίας και Σοβιετικής Ένωσης με βάση τον ρου των ποταμών Πίσα, Νάρεβ, Μπουγκ, Σαν και Βιστούλα, όπως προέβλεπε το γερμανοσοβιετικό Σύμφωνο. Η Γερμανία προσάρτησε τη δυτική Πολωνία, ενώ η Ε.Σ.Σ.Δ. το ανατολικό κομμάτι της χώρας. Στη ζώνη κατοχής της η Γερμανία πραγματοποίησε συστηματική δίωξη και εξόντωση του εβραϊκού πληθυσμού. Επιπλέον, εφαρμόστηκε συστηματική πολιτική εκγερμανισμού, δίωξης και εξόντωσης του πολωνικού πληθυσμού στα πλαίσια της παγγερμανικής ιδεολογίας του ναζισμού.

Planned division of Central Europe according to Molotov-Ribbentrop Pact

Actual territorial changes 1939-1940

Στον αριστερό χάρτη απεικονίζεται ο χωρισμός της ανατολικής Ευρώπης σε ζώνες επιρροής μεταξύ της Γερμανίας και της Σοβιετικής Ρωσίας, όπως προβλεπόταν στο μυστικό πρωτόκολλο του Συμφώνου Ρίμπεντροπ-Μολότοφ (1939). Στο δεξιό χάρτη απεικονίζονται οι εδαφικές συνοριακές αλλαγές, που έγιναν μετά τη γερμανική και τη σοβιετική εισβολή στην Πολωνία.

Οι περιοχές της Πολωνίας, που ενσωματώθηκαν στην Γερμανία και τη Σοβιετική Ένωση αντίστοιχα μετά την κατάκτησή της.

Όταν πλέον η κατάκτηση της Πολωνίας είχε ολοκληρωθεί Γερμανοί και Σοβιετικοί συναντήθηκαν πάλι προκειμένου να επαναπροσδιορίσουν τις σχέσεις τους. Στις 28 Σεπτεμβρίου του 1939, τη μέρα που οι Γερμανοί καταλάμβαναν τη Βαρσοβία, οι δύο σύμμαχοι υπέγραψαν Συνθήκη Φιλίας, Συνεργασίας και Καθορισμού των συνόρων, η οποία ήταν το δεύτερο συμπληρωματικό πρωτόκολλο του γερμανοσοβιετικού Συμφώνου μη Επίθεσης, με την οποία επικυρώθηκαν οι μεταξύ τους φιλικές σχέσεις και καθορίστηκαν εκ νέου οι ζώνες κατοχής. Με αυτή τη νέα συμφωνία, η Γερμανία έλαβε το μεγαλύτερο μέρος της κατακτημένης Πολωνίας (μέχρι τον ποταμό Μπουγκ) συμπεριλαμβανομένης και της Βαρσοβίας, ενώ η Λιθουανία πέρασε στη σοβιετική σφαίρα επιρροής από τη γερμανική που είχε καθοριστεί αρχικά από το γερμανοσοβιετικό Σύμφωνο. Επίσης, οι δύο χώρες συμφώνησαν να συνεργάζονται για την αντιμετώπιση τυχόν αντιστασιακών ομάδων και στις δύο ζώνες κατοχής (Snyder T., 2017, σ.236). Στις 4 Οκτωβρίου του 1939 υπογράφηκε το πρωτόκολλο μεταξύ της Γερμανίας και της Σοβιετικής Ένωσης, που όριζε τα μεταξύ τους σύνορα, καθώς η Πολωνία είχε πάψει να υπάρχει ως χώρα. (Snyder T., 2017, σ.167). Τέλος, η Σοβιετική Ένωση ενσωμάτωσε τα εδάφη της ανατολικής Πολωνίας, μετά από νόθευτες εκλογές, που οργάνωσε η Ν.Κ.Β.Δ.⁹ σε κλίμα τρόμου.

Αποτίμηση

Κλείνοντας, συμπεραίνουμε ότι παρά την πρόσκαιρη βραχυπρόθεσμη συνεργασία της ναζιστικής Γερμανίας και της Σοβιετικής Ένωσης, οι δύο χώρες είχαν μεγάλες διαφορές με σημαντικότερη το ποια θα είχε την πρωτοκαθεδρία στην ανατολική Ευρώπη και στα Βαλκάνια. Έτσι, η συγκρουόμενη επεκτατικότητα και η διαφωνία των δύο μεγάλων χερσαίων ηπειρωτικών δυνάμεων σχετικά με τις ζώνες επιρροής τους επέφερε ψύχρανση των σχέσεων τους και την αναγνώριση από μέρους τους ότι η μεταξύ τους στρατιωτική σύγκρουση θα ήταν βέβαιη μελλοντικά. Η μεταξύ τους συνεργασία κράτησε έως τις 22 Ιουνίου του 1941, όταν η εθνικοσοσιαλιστική Γερμανία επιτέθηκε στη Ρωσία παραβιάζοντας το γερμανοσοβιετικό Σύμφωνο μη Επίθεσης καταλαμβάνοντας ταυτόχρονα τα πολωνικά εδάφη, που είχαν προσαρτήσει οι Σοβιετικοί (Νόλτε Ερνστ, 2015, σ.309, Fuller J. F. C., 2008, σ.608, Snyder T., 2017, σ.235).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Berstein Serge & Milza Pierre, (1997), *Ιστορία της Ευρώπης. Διάσπαση και ανοικοδόμηση της Ευρώπης 1919 έως σήμερα*, Τόμος Γ', Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Bell P. M. H., (2002), *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου στην Ευρώπη*, Πατάκης, Αθήνα.

Fitzpatrick Sheila, (2018), *Οι σύμβουλοι του Στάλιν: Τα επικίνδυνα χρόνια της σοβιετικής πολιτικής*, Μεταίχμιο, Αθήνα.

Evans J. Richard, (2014), *Το Γ' Ράιχ στον πόλεμο*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Kershaw Ian, (2016), *Στην κόλαση των δύο πολέμων: Ευρώπη, 1914-1949*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Kissinger Henry, (1995), *Διπλωματία*, Λιβάνης, Αθήνα.

Snyder Timothy, (2017), *Αιματοβαμμένες χώρες: Η Ευρώπη μεταξύ Χίτλερ και Στάλιν*, Παπαδόπουλος, Αθήνα.

Shirer L. William, (1960), *Η άνοδος και η πτώσις του Γ' Ράιχ*, Τόμος Β', Αρσενίδης, Αθήνα.

Rees Laurence, (2016), *Το σκοτεινό χάρισμα του Αδόλφου Χίτλερ*, Πατάκης, Αθήνα.

Νόλτε Έρνστ, (2015), *Ο ευρωπαϊκός εμφύλιος πόλεμος 1917-1945: Εθνικοσοσιαλισμός και μολοσεβικισμός*, Τροπή, Αθήνα.

Ρατζίνσκι Έντβαρντ, (2007), *Στάλιν: Ζωή και θάνατος*, Νάρκισσος, Αθήνα.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Bullock Alan, (1993), *Hitler and Stalin: Parallel Lives*, Vintage Books.

Ericson E. Edward, (1999), *Feeding the German Eagle: Soviet Economic Aid to Nazi Germany, 1933-1941*, Praeger.

Carr Hallett Edward, (2001), *German-Soviet Relations Between the Two World Wars*, Johns Hopkins University Press.

Mueller Gordon H., (1976), Rapallo Reexamined: a new look at Germany's secret military collaboration with Russia in 1922, *Military Affairs* Volume 40, No. 3, pp. 109-117.

Müller Rolf-Dieter, (2008), *Hitler's War in the East: 1941-1945*, Berghahn Books.

Presseisen Ernst Leopold, (2013), *Germany and Japan: A Study in Totalitarian Diplomacy 1933–1941*, Springer.

Weinberg Gerhard, (2010), *Hitler's Foreign Policy 1933-1939: The Road to World War II*, Enigma Books.

ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

Kotkin Stephen, Foreign Affairs - Hellenic Edition, *Όταν ο Στάλιν αντιμετώπισε τον Χίτλερ: Ποιος ξεγέλασε ποιον;* <http://foreignaffairs.gr/articles/71432/stephen-kotkin/otan-o-stalin-antimetopise-ton-xitler?page=show>

Nordling O. Carl, *Stalin's speech to the Politburo on 19 August 1939, reconstructed from renderings in Novyi Mir, Moscow, and Revue de Droit International*, Geneva. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: (<http://theeasternfront.org/mein-sozialismus/downloads/article1.pdf>).

1 Ο Νίκος Γάτος γεννήθηκε το 1988 και ζει στην Αθήνα. Είναι πτυχιούχος του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου. «Ιστορική Έρευνα, Διδακτική και Νέες Τεχνολογίες» είναι το αντικείμενο των Μεταπτυχιακών του σπουδών (MSc) στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο και έχει ασχοληθεί με θέματα που αφορούν την Ευρωπαϊκή Ιστορία.

2 Η Τριπλή Entente (γαλλικά: Entente Cordiale), (Εγκάρδια Συνεννόηση), αποτελούσε τον ένα από τους αντιπάλους συνασπισμούς κρατών που τέθηκαν αντιμετώπια κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Αποτελούνταν από τη Μεγάλη Βρετανία, τη Γαλλία και τη Ρωσία. Μετά την έκρηξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου η συμμαχία επεκτάθηκε με την εισδοχή της Σερβίας και του Βελγίου. Στη συνέχεια συνασπίστηκαν μαζί τους η Ιαπωνία (1914), η Ιταλία (1915), η Ρουμανία (1916), η Ελλάδα (1917) και οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (1917). Ο αντίπαλος Συνασπισμός ήταν οι Κεντρικές Αυτοκρατορίες ή Τριπλή Συμμαχία, που περιλάμβανε τη Γερμανία, την Αυστροουγγαρία, την Οθωμανική Αυτοκρατορία και τη Βουλγαρία. Αρχικά συμμετείχε και η Ιταλία, η οποία όμως πέρασε στο αντίπαλο στρατόπεδο της Αντάντ (1917).

3 Reichswehr (Ράιχσβερ - Αμυντική Δύναμη του Ράιχ). Η τότε ονομασία των γερμανικών ενόπλων δυνάμεων, οι οποίες σχηματίστηκαν με διάταγμα στις 6 Μαρτίου του 1919 από τα εναπομείναντα πρώην αυτοκρατορικά γερμανικά στρατεύματα. Στις 16 Μαρτίου του 1935 μετονομάστηκε σε Βέρμαχτ (Wehrmacht), με βάση νόμο, που εισήχθη από το ναζιστικό καθεστώς για την οργάνωση των αμυντικών δυνάμεων (γερμανικά: Gesetz über den Aufbau der Wehrmacht) και καθιέρωσε την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία στη Γερμανία.

4 Το Σύμφωνο Αντικομιντέρν ήταν ένα αντικομμουνιστικό σύμφωνο, το οποίο υπογράφηκε μεταξύ της ναζιστικής Γερμανίας και της Αυτοκρατορικής Ιαπωνίας στις 25 Νοεμβρίου του 1936 στο Βερολίνο. Το Σύμφωνο υποτίθεται ότι στρεφόταν μόνο κατά της Κομιντέρν, αλλά στην πραγματικότητα περιείχε μια μυστική συμφωνία που στην περίπτωση που η μία από τις δύο συμβαλλόμενες Δυνάμεις εμπλέκονταν σε έναν πόλεμο με τη Σοβιετική Ένωση η άλλη δύναμη θα διατηρούσε ευμενή ουδετερότητα. Στο Σύμφωνο εντάχθηκαν αργότερα η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Κροατία, η Σλοβακία, η Φινλανδία, η Τουρκία, η Ουγγαρία, το ιαπωνικό κρατίδιο του Μαντσουκούο στην Μαντζουρία της Κίνας, το Ελ Σαλβαδόρ, και η «Αναδιοργανωμένη Εθνική Κυβέρνηση της Κίνας», η οποία ήταν η

συνεργαζόμενη με τους Ιάπωνες κατοχική κυβέρνηση της Κίνας (Weinberg Gerhard, 2010, σσ. 342-346, Presseisen Leopold Ernst, 2013, σ.237).

5 Η Συμφωνία του Μονάχου υπογράφηκε στις 30 Σεπτεμβρίου του 1938 μεταξύ Γερμανίας, Αγγλίας, Γαλλίας και Ιταλίας και επέτρεψε στη Γερμανία να προσαρτήσει τη Σουδητία (γερμανικά Sudetenland - Δυτική Τσεχοσλοβακία). Αφορμή ήταν η ύπαρξη 3.000.000 Γερμανών, που κατοικούσαν στη Σουδητία της Τσεχοσλοβακίας. Η Σουδητία βρίσκεται στα εδάφη της βόρειας Βοημίας και της Μοραβίας, στη περιοχή των Σουδητικών ορέων που εκτείνονται στα σύνορα Τσεχοσλοβακίας και Πολωνίας. Τα εδάφη αυτά μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ενσωματώθηκαν στη Τσεχοσλοβακία με τη Συνθήκη του Αγίου Γερμανού, (γαλλικά: Saint-Germain-en-Laye) στις 10 Σεπτεμβρίου του 1919, παρότι το μεγαλύτερο μέρος του γηγενούς πληθυσμού ήταν Γερμανοί. Η παραπάνω συνθήκη υπογράφηκε μεταξύ των νικητριών Δυνάμεων της Entente του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και της νεοδημιουργηθείσας Δημοκρατίας της Αυστρίας.

6 Το Χαλύβδινο Σύμφωνο γνωστό επίσης και ως «Γερμανοιταλικό Σύμφωνο Φιλίας και Συμμαχίας», ήταν ένα διμερές σύμφωνο πολιτικής και στρατιωτικής συμμαχίας, που συνομολογήθηκε στο Βερολίνο μεταξύ της εθνικοσοσιαλιστικής Γερμανίας και της φασιστικής Ιταλίας στις 22 Μαΐου του 1939.

7 Βλ. επίσης τους: Berstein S. & Milza P., 1997, Bullock Alan, 1993. 679-682, Kissinger Henry, σσ.385-387, Fitzpatrick S., 2018, σσ.279-282, Snyder T., 2017, σσ. 154-155.

8 Το Σύμφωνο Αντι-Κομμιντέρν ήταν ένα αντι-κομμουνιστικό σύμφωνο, το οποίο συνήφθη μεταξύ της ναζιστικής Γερμανίας και της Αυτοκρατορικής Ιαπωνίας και στο οποίο αργότερα προσχώρησαν και άλλα κράτη με φασιστικά καθεστώτα, τα οποία στρεφόταν κατά της Γ΄ Κομμουνιστικής Διεθνούς. Υπογράφηκε στις 25 Νοεμβρίου του 1936 στο Βερολίνο από τον τότε πρόση της Γερμανίας στη Μεγάλη Βρετανία Γιοάχιμ φον Ρίμπεντροπ (αργότερα Υπουργό Εξωτερικών) και τον Ιάπωνα πρόση στη Γερμανία Κίντομο Μυσχανοκί. Για να αποφευχθεί η ζημιά στις σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση, το Σύμφωνο υποτίθεται ότι στρεφόταν μόνο κατά της Κομμιντέρν, αλλά στην πραγματικότητα περιείχε μια μυστική συμφωνία που στην περίπτωση που η μία από τις δύο συμβαλλόμενες Δυνάμεις εμπλέκονταν σε έναν πόλεμο με τη Σοβιετική Ένωση η άλλη δύναμη, θα διατηρούσε μια ευμενή ουδετερότητα. Επίσης, σε περίπτωση επίθεσης από τη Σοβιετική Ένωση κατά της Γερμανίας και της Ιαπωνίας, οι δύο χώρες συμφώνησαν να προχωρήσουν σε διαβουλεύσεις σχετικά με το τι μέτρα να πάρουν «για την προστασία των κοινών συμφερόντων τους». Συμφώνησαν, επίσης, ότι κανένα από τα δύο κράτη δεν θα υπογράψει συνθήκη με τη Σοβιετική Ένωση. Επιπρόσθετα, η Γερμανία συμφώνησε να αναγνωρίσει το κράτος του Μαντσουκούο, το οποίο ήταν ιαπωνικό προτεκτοράτο στην Μαντζουρία της Κίνας. Στις 6 Νοεμβρίου του 1937 η Φασιστική Ιταλία και το στρατιωτικό καθεστώς του Φράνκο στην Ισπανία εντάχθηκαν σε αυτό. Στις 23 Αυγούστου του 1939, η Γερμανία έσπασε τους όρους του Συμφώνου της Αντι-Κομμιντέρν, όταν υπέγραψε με τη Σοβιετική Ένωση το Σύμφωνο Μολότοφ-Ρίμπεντροπ. Το Σύμφωνο της Αντι-Κομμιντέρν αναθεωρήθηκε για άλλα πέντε έτη στις 25 Νοεμβρίου του 1941. Ακόμη, στο Σύμφωνο εντάχθηκαν η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Κροατία, η Σλοβακία, η Φινλανδία, η Τουρκία, η Ουγγαρία, το ιαπωνικό κρατίδιο του Μαντσουκούο στην Μαντζουρία της Κίνας, το Ελ Σαλβαδόρ, και η «Αναδιοργανωμένη Εθνική Κυβέρνηση της Κίνας», η οποία ήταν η συνεργαζόμενη με τους Ιάπωνες κυβέρνηση της Κίνας (Weinberg G., 2010, σσ. 342-346, Leitz C., 2004, Presseisen L. E., 2013, σ.237).

9 Το Λαϊκό Κομισαριάτο Εσωτερικών Υποθέσεων (ρωσικά: НКВД- Народный Комиссариат Внутренних-Дел 10 Ιουλίου 1934- 26 Αυγούστου 1946) είχε τις αρμοδιότητες της εσωτερικής ασφάλειας, της πυροσβεστικής, της κατασκοπείας, της επιτήρησης των συνόρων και της επίβλεψης των φυλακών και των στρατοπέδων εργασίας. Στις 15 Μαρτίου του 1946 όλα τα λαϊκά Κομισαριάτα μετονομάστηκαν σε Υπουργεία και η Ν.Κ.Β.Δ. έγινε το Υπουργείο Εσωτερικών (ρωσικά: М.В.Д.-Министерство Внутренних Дел).